

ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՐԿՐԱՆՈՒԹԻՒՆԵՐԻ ԶԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ՅՐԺՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կես տարվանը 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տ է Լ Է Ք օ Ն № 253.

Ունեւորութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
Իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպեկ.
Տ է Լ Է Ք օ Ն № 253.

Վարչական վաճառական Գարբիէ Ալիբէկեանը, որ Վարչական եկել է իր սիրելի կնոջը՝

ԵՂԻՍԱԲԷԹ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ ԱԼԻԲԷԿԵԱՆԻ

Թաղելուց երկու շաբաթ յետոյ, հոգեկան կակիծով խնդրում է ազգականներին և ծանօթներին շնորհ բերել հանգուցիւրի հոգեհանգստին սեպտեմբերի 21-ին, Գրեթայիսի Հայոց եկեղեցին: Պատարագի սկիզբն է առաւօտեան ժամը 10-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Լուրջ վերաբերմունք. — ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Ներկայացում Գլխավոր յիշատակին. Բազուի խօսքայի ընթացքը. Նամակ Ունեւորութեան. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմի շուրջը. Նամակ Շտապագիտի. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱՅԱՆ. Անհրաժեշտացանքը:

ԼՈՒՐՋ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆԷՐ

Մենք բոլորս գիտենք, որ մեր երկրի անտեսական պայմանները փոխվում են. բայց որոշ գաղափար չունենք այն բանի մասին, թէ որ աստիճան նրանք խոր և էական են կամ ինչ արտայայտութիւններ են նրանք ասացել զանազան տեղերում: Մինչդեռ այդ գիտենալը շատ կարևոր է: Տնտեսական ազդեցութիւնները, իրանք լինելով հետևանք անցեալի, պայմանաւորում են մի շարք գաղթ երևոյթներ, որոնք նշանակութիւն ունեն մարդկանց ոչ միայն տնտեսական, այլ և հասարակական կեանքի համար: Մեր երկրում շինվեցին ամեն տեսակ ճանապարհներ, կառուցվեցին երկաթուղիներ, բացվեց նախապատրաստ հողորդականութիւն, հիմնվեցին գործարաններ և սկսեցին գործել դրամագլուխներ զանազան ասպարէզներում: Այդ բոլորը միացած մեր գիւղական տնտեսութեան նորագոյն

ԲԱՆԱՍԻՐԱՅԱՆ

ԱՆԵՐԵՒՈՒԹԱՅԻՆՆԵՐԸ

Բ.

Նախորդ թղթակցութեամբ աստեղծագործ երկու դէպք մեր այն ցիղային տիպարներէն, զոր ժամանակը արհեստցնելու վրա է. ուրիշ մեղադրանքներ մէջն այսօր ալ յիշատակեմ երկու անձնաւորութիւն, որոնք կը պատկանին տեսակի մը, որ ոչ միայն չանհետիւն, այլ և մշտանորոգ կը յաւերժանայ: Մարտիրոս Թօգաթեան, որ Մանչեսթր կը իմաստեցաւ ու Միւրայէլ Յակոբեան, որ Պոլսի մեծաւ, իրենց մահուամբ թէ եւրօպա և թէ Պոլսի հայոց հանրային ուղարկութիւնը իրենց վրա դարձուցին: Պօլսի մամուլը այդ կորուստները տխրանալով ողբերով լացաւ. ու ընչ մըն ալ և ահա այդ մահերը հուցէ հանրային սուգի մը տրտմութեամբ համակէին ժողովուրդը: Ինչպէս այս վիշտը: Հարցումին պատասխանը պէտք էր Պօլսոյ լացմար-մամուլին հարցնել, բայց «Մշակին» մէջ քանի մը տեղեկութիւններ հաղորդելով, ընթերցողներուն կը թողո՞ւնք եղբայրականութեան մը յանգիլ: Զայի մը առջև հանրութեան վշտին խորութիւնը կամ անօրութիւնը այդ հանրութեան հոգեբանութիւնը ուսումնասիրելու կը ստատէ:

«Միւրայէլ Յակոբեան» անունը կարելի է, որ ծանօթ ըլլայ «Մշակի» ընթերցողներէն ու մանց, թէ և այդ անունը թիւրքեր օրագիր կարդացող ամեն հայու ընտանի եղած ըլլայ. իսկ «Մարտիրոս Թօգաթեան» անձնաթ մըն

պայմաններին հետ, առաջ բերեն բազմաթիւ կենսական հարցեր, որոնք զրկած են մեր առաջ որոշ լուծումներ ստանալու համար: Սակայն մեր մէջ ընդհանուր մտածողութիւնը շատ քիչ բան է պարզել այդ ասպարէզում: Մենք չենք ուսումնասիրել, օրինակ, թէ նոր տնտեսական պայմանները արդեօք առաջ են բերել տնտեսական նոր կազմակերպութիւններ, թէ ոչ աստիճան մեր գիւղական կենցաղը և մանր արհեստը ենթարկվել են փոփոխութիւնների կամ կրում են քայքայման նշաններ իրանց վրա:

Ընդհանուր ակնարկներ և տնտեսական ենթադրութիւններ երևացել են մամուլի և գրականութեան մէջ, մեր նոր կեանքի մի քանի գծեր արձագանք են գտել նաև վիճաբանութեան մէջ, բայց լուրջ ուսումնասիրութիւններ և վիճակագրական հետազոտութիւններ բացակայում են:

Եթէ տնտեսական կեանքի փոփոխութիւնները ազդող և պայմանաւորող նշանակութիւն ունեն իրենք վիճակի վրա, անհրաժեշտ է, որ մենք համակված լինելով այդ երևոյթների կարևորութեան զիտակցութեամբ, միջոցներ ձեռք առնենք, լուրջ ուսումնասիրութիւններ անելու, հիմնված փաստերի և վիճակագրական թուերի վրա:

Եր նայն իսկ Պօլսի, և անշուշտ պիտի շարունակէր անձնաթ մնալ, եթէ երկու տարի մը առաջ օրագրական հեղինակն կատակ մը այդ անձը օրուան մարդը ըլլած չըլլար թիւ մը աստիճան համար: Եւ տարակոյս չը կայ, թէ ոչ ոք Թօգաթեանով պիտի հետաքրքրուէր, եթէ, ինչպէս կը ձայնուն, երկու միլիոն ռուբլի գումար մը թողած չըլլար իր անուղղակի ժառանգներուն: Ու այս առթիւ է, որ ամեն պոկուշներու վրա հարցում մը կը թուչի:

— Հապա ազգիւն: Եւ այս հետաքրքրող հարցումը բերնէ բերն կը պտուրի նա մանաւանդ այն պատճառաւ, որ, հանգուցեալ՝ ամուրի մը՝ ուղղակի ու և է ժառանգորդ չէ ձգել: Մինչև այս տողերը գրուած պահու, Պօլսին հասած թերթերուն մէջ յոյս մըն է միայն, որ կը պլուզայ, առանց դրական իրականութեան մը կազդուրիչ համբաւին, հետեւաբար տակաւին կարող չենք ոչ պարտաւանք մը ժայթքեցնել, ոչ գովասանք մը բանաձևել: Սպասելով ուրեմն նորագոյն տեղեկութեանց, որպէս զի կարենանք գիտակցօրէն գնահատել բաղձահարուտ տիպար-հայը, այսօր բաւական համարենք գործի մարդուն վրա խօսել:

Գործի մարդերուն գէժը ունենին արհաւիրական աշխատանք կը յառնէր գործի ասպարէզը, ուր երևան կուգայ ժողովրդի մը մտաւորական կորովը և բարոյական ուժը:

Թէ Թօգաթեան և թէ Յակոբեան, որ նմանապէս մեծակ հարստութիւն կը թողու, կը պատկանին թիւրքերոյ հայոց նոր սերունդ վաճառականական դասակարգին, որուն կենսաբանական աշխարհը կը յառնէր թիւրքերոյ նախապրը Մանչեսթրէն, ու կարեւոր մասնակցութիւն ունին Ասիոյ հետ եւրօպական առև-

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ. Ա. Մ. Ո. Ի. Լ.

Վաղուց չափազանց աչքի ընկնող երևոյթ է դարձել, որ մամուլը Ռուսաստանում յետ է մնում հասարակութիւնից, որ հասարակական մարքի մէջ տեղի ունեցող հոսանքները մամուլից առաջ են գնում, արտայայտութիւն չը գտնելով նրա մէջ: Ինչ է սա նշանակում: Միթէ այն, որ Ռուսաստանի մամուլը յետամնաց, պահպանողական է իր էութեամբ: Ծիծաղելի կը լինէր այսպիսի մի միտք առաջ բերել՝ մամուլի յետամնացութեան երևոյթը բացատրելու համար: Եղել են և այժմ էլ կան առաջաւոր օրգաններ, որոնք ուղարկել են դէպի հասարակական մարքի հոսանքները, շարժումները: Առաջներում այդ օրգանները դուրս էին դրօշակներ հասարակական մարքի այս կամ այն դաւանութեան համար, դուրս էին կուսակցութիւնների պարագլուխներ, ներշնչողներ, ոգևորողներ: Այժմ այդպիսի պաշտօն կատարել չեն կորցրանում մամուլի առաջաւոր օրգանները: Ո՞վ է մեղաւորը: Մեղաւորը, ասում է պ. Իզգոնով «Образованіе» ամսագրի մէջ, յամենայն դէպս առաջաւոր մամուլի աշխատակիցները չեն:

Ամբողջ շաբաթներով դուր մեր առաջագիտական օրգանների մէջ չեն գտնի ոչ մի արձագանք այն սուր հրատապ թեմաների մասին, որոնք շարունակ խօսակցութեան նիւթ են հասարակութեան մէջ: Ես, ի հարկէ, չեմ մեղադրում գործողներին, րոպէսեւ չափազանց լաւ գիտեմ, թէ ինչից է այդ առաջանում:

Առաջագիտական լրագիրը ստիպված է լինում կողմնակի նայողի դեր կատարել. նրան մնում է կակաղելով և փնթիլնալով, մութ ու թույլ խօսել շուրջը եռացող կեանքի մասին: Եւ այս դրութիւնը ծանրանում է մամուլի վրա շատ վատ կերպով: Նոյն իսկ առաջագիտական մամուլը բիւրօկրատիական կերպարանք է ընդունում, դառնում է կանցելիտարայի նման մի բան:

Ստիպված է կեանքից առանձնացած մի բան, մի այնպիսի բան, որ ուղիղ կապով

տուրին: Յիշեալ երկու անձերը, նման ուրիշ շատերու, իրենք ալ հօրենական ու և է ժառանգութիւն ստացած չէին, և իրենք իրենց խելքով ու աշխատութեամբ «մարդ եղան» — ինչպէս ընդգրկական գրքումս սովորութիւն է ըսել դրամ շահողներուն համար: Առեւտրական այդ դասակարգը ընդհանուր կերպով «պարկեշտութեան» և պատուաւորութեան» համբաւ կը վայելէ, և այդ համբաւն ալ կարգաբանքն է: Թէ Թօգաթեան և թէ Յակոբեան «պարկեշտ ու պատուաւոր» վաճառական դասուն յառաջապահներէն էին: Ի հարկէ, յայտնի է, թէ գործի աշխարհին մէջ «պարկեշտութիւն» և պատուաւորութիւն» մասնագիտական բաներ են, մեկնութիւններով, որոնք իրենց յատուկ են ու շատ դժբերութիւն չեն անոնց, որ առեւտրական միջավայրին օտարոտի են: Եւրօպայի կամ եւրօպական հայ վաճառականութեան մէջ անակնութիւնը բացառապէս ձախորդութիւն է, պարտքերու վճարումը կանոնաւորապէս կը կատարուի և խոստումները կը յարգուին. ահա պարկեշտութեան և պատուաւորութեան ընդհանուր սահմանները: Իսկ իրաքանչիւր վաճառական իրեն սեփական օրինադիրը մը ունի: Մարդը, որ միջոցներին կը խաբէ, այդ մարդը վաճառական դասակարգին մէջ այնքան պատուաւոր է և պարկեշտ, որքան մարդը որ ոչ աւել կուտայ, ոչ պակաս, ու խաղ չի խաղար: Այս վերապահումով է, որ Թօգաթեան մը, Յակոբեան մը «փայլուն» ներկայացուցիչներն են հայ վաճառականութեան, իրենց հաշուետեւորները փախուած մնալով ամենուրեք աչքին:

Թիւրքերոյ մէջ շատ մը ասպարէզներ հայոց առջև գոց կը մնան. վաճառականութիւնը սա-

չէ կապված կեանքի հետ, այլ միայն հարկ եղածի սահմաններում արձանագրում է այն, ինչ կատարվում է կեանքի մէջ և այս առթիւ թող անձնատուր է լինում մեծ մասամբ դատարկ դատողութիւնների: Ի հարկէ, ես հետեւ եմ գաւառական մամուլի ազդիւ և զաղափարական գործիչներին մի որ և է յանդիմանութիւն կարգաւոր մտքից, և շատ լաւ գիտեմ, թէ մեղաւորը նրանք չեն, որ նրանց տպագրած յօդուածները հակառակին են կամ այն մի աննշան խումբ կրթված մարդկանց, որոնք հետաքրքրվում են վերացական սոցիալօգիական հարցերով, կամ ներկայացնում են պաշտօնական գրագրութիւններ տեղային և կենսական հարցերի առթիւ, գրագրութիւններ, որոնք կազմվում են որոշ շարժումով:

Եւ զարմանալի է, որ այսպիսի դրութեան մասնակցած մամուլը չէ կարողանում գոհացնել հասարակութեան առաջաւոր շերտերը իր այս քնած և թմրած հրապարակախօսութեամբ, որ անտես է անում կեանքի ամենակենսական հարցերը:

Ի հարկէ ոչ: Այս ճիշդ է միանգամայն արդարացի նկատողութեան մի յօդուած է նուրբիլ պ. Բերլին «Ваканск. Извѣстія» լրագրի մէջ: Նա ինքն էլ, ի հարկէ, խոստովանում է պ. Իզգոնովի ասածների ճշմարտութիւնը, աւելի պարզաբանում է վերեւ յիշատակած տխուր երևոյթի պատճառը: Բայց մեզ համար հետաքրքրականը այդ չէ: Անցեալ տարի նոյն «Вак. Извѣс.» պահանջում էր, որ «Մշակը» բացառութիւն կազմէ Ռուսաստանի մամուլի մէջ: Եւ երբ մենք էլ մեր կողմից ստիպողաբար պահանջում էինք լրագրից ցոյց տալ մեզ, թէ Կովկասում հրատարակվող մի թերթը կարողանում է տալ այն, ինչ պահանջում են մեզանից, «Вак. Изв.» ջաբարայի պայանածման էր ենթարկվում և կրկնում էր իր խօսքերը, առանց մեր ասածը նկատի առնելու: Այժմ նա իր բերանով դատապարտում է իրան: Այժմ միայն նա դրութիւնը հասկացողի դեր է ընդունել: Բայց միթէ լրա համար հարկաւոր էր, որ պ. Իզգոնով գրէր իր գեղեցիկ յօդուածը և պ. Բերլին խօսէր նրա մասին: Մի ժամանակ, ճիշդ է, Բազուի ոտս մամուլը աւելի բարեխաղող հանգամանքների մէջ էր աշխատում և

կայն շատ բաւականին նպաստաւոր պայմաններով շրջապատված է: Բնականաբար, նկատողութեան չենք անել այժմու «բացառիկ հանգամանքները», որով հայերը ամենամանր դժուարութեանց կը հանդիպեն, և չեն կարող քաղէ քաղաք անցնել:

Այդ առեւտրական դասակարգը հանրային կեանքին անտարբեր մը չէ. ընդհակառակը, թէ Պօլսի, թէ երկրի, թէ եւրօպա իր ազդեցութիւնը գիւղակիին և աղբային ամեն գործերու մէջ. թաղական է, ժողովական է, հոգաբարձու է, երէցիկութիւն է, ամեն բան է: Վաճառականները, մեծամասնութեամբ, ընդհանրապէս բարեխիղճ մարդեր են. ժողովրդին օգուտը կուզեն, ազգին բարիքը կըրճան, ու ձեռքերնուն եկած ծառայութիւնը չեն դաւնար: Ինչ որ սակայն իրենց կը պակսի, այդ նկարագրին է. մտքի թռիչք գուրկ են, և ազնուամտութիւնը ըմբռնելու համար տեսակ մը դժուարութիւն կը կրեն, որ անշուշտ գործի կեանքի փորձառութեան հետեւանք է: Վերջին աստ տարուան դէպքերուն մէջ թիւրքերոյ հայ վաճառականներուն փոփոխամտութեանց պարագայները մինչև վատութեան կը հասնին:

Այդ դասակարգը միանգամայն շատ չափաւոր զարգացում ունի. բայց ինչ որ սրտապաշտ դող երևոյթ մըն է, այն է թէ չեն պակսիր հայ վաճառականներ, որոնք մինչև իսկ իմաստասիրական, պատմական ու բանաստեղծական գրքեր ալ կը կարդան և կուսումնասիրեն: Գրականութեամբ պարագլուխներ ալ կը գտնուին, և ունին երկտառաբար վաճառականներ, որոնք մինչև գեղարուեստական գրականութեան մէջ ալ նշանաւոր կը հանդիսանան: Կը ծաննան նաև խոշոր վաճառականներ, որոնք Թէն, Սքենսը վերծանելու կը հետամտն:

